

321.01

Kārlis Dišlers

LATVIJAS VALSTS VARAS ORGĀNI UN VIŅU FUNKCIJAS

Rīga, 2004

205839

8. Valsts Prezidents

Parlamentārās republikās Valsts prezidenta amatā formālais stāvoklis, kuru atrodam noteiktu konstitūcijās, un faktiskais stāvoklis, kuru atrodam augstāko valsts varas orgānu praktikā stipri atšķiras viens no otra, tāpēc šī interesantā valsts varas orgāna pareiza attēlošana un novērtēšana nav viegla. Vienkāršāks ir valsts prezidenta amats duālistiskā republikā, kāda ir, piem., Z.-A. Savienotās Valstis; tur Valsts prezidents patiešām ir augstākais administratīvās varas orgāns nevien pēc konstitūcijas noteikumiem, bet arī valsts dzīves praktikā. Vecākajās parlamentārajās republikās, kā, piem., Francijā, Valsts prezidents tāpat bija domāts kā aktīvs augstākais administratīvās varas orgāns; pēc Francijas 1875.gada konstitucionālajiem likumiem Valsts prezidents varētu tikt raksturots kā administratīvās varas galva, kurš "uzrauga un garantē likumu izpildīšanu" un pēc savām konstitucionālajām pilnvarām atgādina konstitucionālu monarhu, atšķiroties no pēdējā galvenā kārtā ar ievēlēšanu uz 7 gadiem, pie kam konstitūcija neaizliedz arī turpmāku atkārtotu ievēlēšanu amatā. Gambetta izteicās par Francijas 1875.gada konstitūcijā pieņemto valsts prezidenta amatu, ka viņš nozīmējot stiprāku izpildu varu, nekā jebkad kādā demokrātijā pastāvējusi, un daži citi republikāņi ieskatīja šo prezidenta varu pat par "vairāk nekā karalisku" (*plus que royal*).⁵⁹ Patiešām, konstitūcija ir piešķirusi Francijas Republikas prezidentam vairāk kā desmit pilnvaras, starp kurām ir tādas ievērojamas tiesības kā rīcība ar valsts bruņotiem spēkiem, visu civilā un militārā dienesta amatpersonu iecelšana amatos, tiesība pārtraukt parlamenta sesiju uz vienu mēnesi, tiesība atlaist deputātu palātu (ar Senāta piekrišanu), tiesība pieprasīt parlamenta pieņemta likuma otrreizēju caurlūkošanu, starptautisku līgumu noslēgšana u.c. Bet jau desmit gadu laikā pēc 1875.gada konstitūcijas ieviešanas dzīvē izrādījās, ka Valsts prezidents, neskatoties uz konstitūcijas noteikumiem, nav nekāds aktīvs administratīvās varas orgāns, bet ka par augstāko izpildu varas orgānu ir kļuvis – tāpat kā Anglijā – ministru kabinets. Ar ko tas izskaidrojams? Šķiet, tas izskaidrojams ar to, ka tā paša 1875.gada

⁵⁹ *Henry Leyret. Le Président de la République.* – Paris, 1913, p. 12.

25.februāra konstitucionālā likuma 6.pantā tika noteikta republikas prezidenta neatbildība, izņemot valsts nodevības gadījumu, turpretim ministru kabineta un atsevišķu ministru politiskā atbildība parlamenta priekšā.⁶⁰ Lai augstāko valsts varas orgānu savstarpējo attiecību aina būtu pilnīgāka, atzīmēsim, ka pēc tā paša likuma 3.panta noteikuma, katram Republikas prezidenta aktam jābūt kontrasignētam no kāda ministra.⁶¹ Līdz ar to 1875.gada konstitūcija noteiktā veidā bija ievedusi Francijā parlamentāru iekārtu; bet parlamentārisms ar neatvairāmu loģiku noved pie administratīvās varas pāriešanas no neatbildīga valsts galvas (monarha vai prezidenta) parlamenta priekšā atbildīga ministru kabineta rokās. Valsts galvas un ministru lomas te mainās: ne vairs ministri ir prezidenta (vai karaļa) padomdevēji, bet gan drīzāk otrādi, – spējīgs Republikas prezidents vai valsts darbā daudz novērojis un piedzīvojis karalis var dot noderīgus aizrādījumus un labus padomus ministru kabinetam. Te ne vairs ministriem ir jācenšas izpildīt valsts galvas gribu, bet gan valsts galvai ir savā darbībā jāpieskaņojas parlamenta noteiktajai ministru kabineta politikai. To, piem., bija labi sapratis Francijas prezidents Faljers, Puankarē priekšgājējs, kurš pēc ievēlēšanas amatā 1906.gadā, pirmo reizi vadot ministru padomes sēdi, izteicās uz ministriem šādi: Es jums arvien atklāti izteikšu savas domas; jūs arvien manī atradīsiet draugu un padomdevēju, dažreiz arī kritiķi; un manā amata laikā, tāpat kā mana priekšgājēja laikā, nebūs Elizeja politikas, pretējas valdības politikai...⁶²

Evolūcija, kādu republikas prezidenta institūts ir pārdzīvojis Francijā, ir raksturīga parlamentārajai iekārtai vispār. Nevar būt valstī divi augstākie administratīvās varas orgāni, viens atbildīgs, otrs neatbildīgs; pie nodibinājušās tiesiskās iekārtas katram valsts varas orgānam vajag būt atbildīgam par savu darbību, un tamdēļ ir pilnīgi loģiski, ka neatbildīgais valsts varas orgāns savas varas funkcijas zaudē,

⁶⁰ *Les ministres sont solidairement responsables devant les Chambres de la politique générale du gouvernement, et individuellement de leurs actes personnels.* [*Red. tulk.*: Ministri ir solidāri atbildīgi par valdības vispārējo politisko asambleju un katrs atsevišķi par savām politiskajām darbībām.]

⁶¹ *Chacun des actes du Président de la République doit être contresigné par un ministre.* [*Red. tulk.*: Uz jebkura Valsts prezidenta parakstīta akta ir jābūt arī ministra parakstam.]

⁶² *Henry Leyret. Le Président de la République.* – Paris, 1913, p. 37.

turpretim atbildīgais valsts varas orgāns – šinī gadījumā parlamentārais ministru kabinets – nostiprinājās un paplašina savu kompetenci uz līdzās nostādītā neatbildīgā administratīvās varas orgāna – valsts prezidenta – kompetences rēķina. Varam teikt, ka valsts prezidenta institūts parlamentārās republikās pārdzīvo evolūciju, kura vēl nav skaidri apjausta teorijā, nedz noteikti formulēta konstitūcijās. Uzskatīt parlamentārās republikas prezidentu par augstāko administratīvās varas orgānu valsts tiesību teorija vairs nevar, – viņš ir jāieskata par valsts varas orgānu *sui generis*, viņam jāmeklē sava īpatnējā vieta citu valsts varas orgānu starpā. Šķiet, ka atslēgu parlamentāra valsts prezidenta institūta izpratnei dod kontrasignācijas institūts. Valsts prezidenta vārdā izdotie un ministra kontrasignētie akti, par kuriem kontrasignējušais ministrs arī uzņemas atbildību, pēc būtības nav vairs valsts prezidenta akti, bet pirmā kārtā kontrasignējušā ministra akti; patiesībā viņi ir divu valsts varas orgānu – ministra un valsts prezidenta akti. Aktīvā loma pie šo aktu izdošanas piekrīt ministru kabinetam caur atsevišķiem ministriem; Valsts prezidenta loma turpretim ir pasīva. Bet tomēr – arī Valsts prezidenta piekrišana ir vajadzīga pie šo aktu izdošanas; arī viņa parakstam vajag atrasties uz šiem aktiem.⁶³ Te noskaidrojas augstāk pieminētā parlamentāra valsts prezidenta padomdevēja loma – varētu teikt: aktīva padomdevēja loma svarīgos valsts dzīves jautājumos. Viņam ir tiesība runāt līdz svarīgu administratīvu jautājumu izšķiršanā, un tanīs lietās, kur viņa piekrišana pēc likuma ir nepieciešama, viņš var šo piekrišanu arī liegt. Tagadējais parlamentāras republikas prezidents ir valsts varas orgāns ar plašām veto tiesībām svarīgos administratīvos jautājumos; šādā koncepcijā meklējama parlamentāra valsts prezidenta institūta nozīme un racionālais pamats, un no šī viedokļa varam teikt, ka parlamentārs valsts prezidents kā valsts varas orgāns (ne vairs kā augstākais administratīvas varas orgāns, bet kā valsts varas orgāns *sui generis*) vēl arvien atrod savu cienījamu vietu citu augstāko valsts varas orgānu starpā.

⁶³ Plašāk par šo jautājumu esmu rakstījis "Tieslietu Ministrijas Vēstnesī", 1923, Nr.3/4 "Ministru kontrasignācija monarhijā un republikā".

Red. piez.: Minētais K.Dišlera raksts publicēts arī: Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940. – 2.sējums: 1923 / Faksimilizdevums; Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 271.-281.lpp.

No šī viedokļa aplūkojams arī Latvijas Valsts Prezidenta amats. Latvijas Republikas Satversme arī neapzīmē Valsts Prezidentu par augstāko administratīvās varas orgānu; drīzāk par tādu jāuzskata Ministru kabinets, kuram pēc Latvijas Republikas Satversmes 58.panta "ir padotas valsts pārvaldes iestādes". Pēc Latvijas Republikas Satversmes Valsts Prezidenta kompetence ir plaša; bet šinī pašā Satversmē noteikts arī, ka Valsts Prezidents par savu darbību politisku atbildību nenes, un kā visiem viņa rīkojumiem (ar maz izņēmumiem) jābūt līdzparakstītiem no ministru prezidenta vai attiecīgā ministra, kuri līdz ar to uzņemas visu atbildību par šiem rīkojumiem. Ar to ir raksturota arī Latvijas Valsts Prezidenta amata, kā tipiska parlamentāras republikas prezidenta amata, būtība, un Latvijas Valsts Prezidents mums jāuztver kā valsts varas orgāns *sui generis* ar nelielu patstāvīgas rīcības kompetenci, bet plašām veto tiesībām svarīgos administratīvos jautājumos.

A. Latvijas Valsts Prezidenta amats

Valsts Prezidenta amatu var ieņemt pilntiesīgs (tiesībās neierobežots) Latvijas pilsonis, ne jaunāks par četrdesmit gadiem.⁶⁴ Valsts Prezidents tiek ievēlēts no Saeimas uz 3 gadiem, un tā pati persona var tikt ievēlēta arī otrreiz, bet ne vairs trešo reizi no vietas: "Viena un tā pati persona nevar būt par Valsts Prezidentu ilgāk kā sešus gadus no vietas" (Latvijas Republikas Satversmes 39.pants). Ievēlēšanas tehnisko pusi esam aplūkojuši jau agrāk (starp Saeimas funkcijām); šeit piezīmēsim pāris vārdus par Valsts Prezidenta ievēlēšanu vispār.*

Pēc izplatīta ieskata Valsts prezidenta ievēlēšanas veidi ir divi: ievēlēšana no tautas, kura var būt tieša vai netieša, un ievēlēšana no parlamenta. Pareizāk, šķiet, tomēr būtu ieskatīt, ka Valsts prezidents tiek vēlēts no tautas tieši vai netieši, pie kam netiešā ievēlēšana ir pazīstama divos veidos: ievēlēšana no parlamenta un ievēlēšana no

⁶⁴ Vienīgais Latvijas Republikas Satversmes pants, kur atrodama Valsts Prezidenta amatu ieņemšanas personas kvalifikācija, ir 37.pants: "Par Valsts Prezidentu nevar ievēlēt personu, kura nav pilnus četrdesmit gadus veca." Kā no šī panta redzams, arī sievietē var ieņemt Valsts Prezidenta amatu. Tāpat šinī ziņā nav atrodama nekāda izšķirība starp dzimušiem un naturalizētiem Latvijas pilsoņiem.**

sevišķas vēlētāju sapulces. Juridiski pareizi formulējot, varētu teikt, ka Valsts prezidents tiek ievēlēts vai nu no pilsoņu kopuma (kā, piem., Brazīlijā, Vācijā), vai arī no kādas šaurākas vēlētāju sapulces, kas var būt vai nu parlaments (kā, piem., Francijā, Polijā, Čehoslovākijā, Latvijā, Lietuvā), vai arī sevišķa no pilsoņu kopuma ievēlēta sapulce (kā, piem., Z.-A. Savienotās Valstīs, Somijā). Somijā Valsts prezidents tiek ievēlēts no 300 elektoriem, kuri ievēlēti no pilsoņu kopuma. Vai varam teikt, ka tur tauta (pilsoņu kopums) vēl prezidentu? Tak ne; pilsoņu kopums ievēl elektoru sapulci, un šī sapulce ir atsevišķs valsts varas orgāns ar vienu vienīgu funkciju – kreatīvo funkciju, kura izteicas valsts prezidenta ievēlēšanā. Vai nevarēja šo vienīgo kreatīvo funkciju tikpat labi uzticēt tautas (pilsoņu kopuma) vēlētiem priekštāvjiem parlamentā līdzās citām parlamenta funkcijām, kā tas arī ir darīts Latvijā, Lietuvā, Polijā un vairākās citās valstīs; jo pēc būtības nav saskatāma starpība valsts prezidenta ievēlēšanā no 300 locekļu lielas elektoru sapulces vai no 200 locekļu liela parlamenta (Somijas Seims). Velti būtu iebilst, ka parlamenta vēlēts Valsts prezidents saņem savas pilnvaras no parlamenta un tāpēc kļūst atkarīgs no parlamenta. Tā ir nepareiza konstrukcija: parlamenta vēlēts Valsts prezidents nesaņem nekādas pilnvaras no parlamenta, tāpat kā elektoru sapulces vēlēts valsts prezidents nesaņem nekādas pilnvaras no šīs sapulces. Valsts prezidentam viņa pilnvaras tiek piešķirtas no konstitūcijas: kā elektoru sapulce, tā arī parlaments, ievēlot valsts prezidentu, izpilda tikai no konstitūcijas šiem orgāniem uzliktu funkciju, un arī attiecības starp parlamentu un viņa ievēlētu Valsts prezidentu ir neregulētas tanī pašā konstitūcijā. Jāpiezīmē, ka Valsts prezidents, lai viņš būtu vēlēts tieši vai netieši no tautas (ieskaitot arī ievēlēšanu no parlamenta), ir ieskatāms kā tautas priekštāvības orgāns, kura pilnvaras ir noteiktas satversmes likumā, bet nekādi nav atkarīgas no ievēlēšanas veida.

Valsts Prezidenta amata laika sākums ir jāskaita no tā momenta, kad viņam paziņots par viņa ievēlēšanu amatā. Tomēr, uzņemoties amata pienākumus, Valsts Prezidentam jāizpilda vēl divi nepieciešami noteikumi: a) Pēc Latvijas Republikas Satversmes 38.panta Valsts Prezidenta amats nav savienojams ne ar kādu citu amatu; tāpēc Valsts Prezidentam, uzņemoties amata pienākumus, jāatsakās no citiem amatiem, jānoliek arī Saeimas locekļa pilnvaras, ja viņš ir Saeimas

loceklis. b) Tuvākajā Saeimas sēdē pēc ievēlēšanas, uzņemoties amata pienākumus, jādod Latvijas Republikas Satversmes 40.pantā formulētais svinīgs solījums. Šie konstitūcijas ievestie noteikumi, kā redzams, ir nepieciešami, un ja par Valsts Prezidentu ievēlēta persona vienu vai otru no šiem noteikumiem atsacītos izpildīt, tad tas nozīmētu, ka līdz ar to viņa atsakās no Valsts Prezidenta amata.

Valsts Prezidenta amata laiks izbeidzas: a) izbeidzoties triju gadu periodam, uz kādu viņš ievēlēts. Tomēr jāatzīmē, ka šis periods nav stingri nomērojams no tāda datuma līdz tādām datumam; Valsts Prezidentam ir jāpaliek amatā, līdz kamēr Saeima ievēlējusi viņa pēcnācēju. b) Valsts Prezidents var labprātīgi atteikties no amata pirms amata laika izbeigšanās.* c) Viņš var tikt atlaists no amata ar tautas nobalsošanu: ja Valsts Prezidents ir ierosinājis Saeimas atlaišanu, bet sekojošajā tautas nobalsošanā vairāk nekā puse no nodotām balsīm izsakās pret Saeimas atlaišanu, tad Valsts Prezidents uzskatāms par atlaistu. (Latvijas Republikas Satversmes 50.pants). d) Saeima var atlaist Valsts Prezidentu no amata saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 51.pantu: "Uz ne mazāk kā puses visu Saeimas locekļu priekšlikumu, Saeima slēgtā sēdē ar ne mazāk kā divu trešdaļu visu Saeimas locekļu balsu vairākumu, var nolemt atlaist Valsts Prezidentu. Pēc šāda lēmuma Saeima nekavējoši ievēl jaunu Valsts Prezidentu."

Varētu rasties jautājums, vai Valsts Prezidenta amats neizbeidzas arī Latvijas Republikas Satversmes 54.pantā paredzētā gadījumā, proti, kad Valsts Prezidents ar Saeimas piekrišanu tiek saukts pie kriminālas atbildības. Jāpieņem, ka Valsts Prezidents līdz ar viņa saukšanu pie kriminālas atbildības zaudētu amatu tikai tad, ja Saeima, izdodot viņu tiesāšanai, reizē ar to būtu lēmusi arī par viņa atlaišanu no amata. Ja turpretim tāda (Latvijas Republikas Satversmes 51.pantā paredzēta) Saeimas lēmuma nav, tad jāpieņem, ka Valsts Prezidents ar viņa nodošanu tiesai tiek pagaidām atstādināts no amata līdz tiesas spriedumam: ja viņš tiks attaisnots, viņš varēs stāties atkal pie amata izpildīšanas, ja būs par vainīgu atzīts un notiesāts – zaudēs amatu no momenta, kad tiesas spriedums nācis spēkā.

Kad Valsts Prezidents ir atlaists no amata tautas nobalsošanā, tad pēc Latvijas Republikas Satversmes 50.panta "Saeima ievēl jaunu Valsts Prezidentu uz atlaistā Prezidenta atlikušo pilnvaru laiku". Bet

Satversmes likumā nav teikts, uz kādu laiku ievēlams Valsts Prezidents tādā gadījumā, kad viņa priekšgājējs ir miris, atteicies vai ar Saeimas lēmumu atlaists no amata pirms viņa pilnvaru laika notecēšanas. Pēc Disterlo domām, šinīs gadījumos Valsts Prezidents būtu vēlams pēc Latvijas Republikas Satversmes 35.panta vispārīgā noteikuma, t.i., uz 3 gadiem.⁶⁵ Šķiet, pareizāk tomēr būtu uz šiem gadījumiem attiecināt Latvijas Republikas Satversmes 50.panta noteikumu par Valsts Prezidenta ievēlšanu "uz atlaistā Prezidenta atlikušo pilnvaru laiku". Jo Latvijas Republikas Satversmes 50.panta noteikums ir uzstādīts gadījumam, kuram sekojošos 51. un 52.pantos minētie gadījumi ir analogi. Sevišķi liela līdzība pēc būtības šinī ziņā ir starp 50. un 51.pantā minētajiem gadījumiem: abos gadījumos jaunievēlamā Valsts Prezidenta priekšgājējs ir atlaists no amata, tikai vienā gadījumā viņš atlaists no pilsoņu kopuma (tautas nobalsošanā), otrā – atlaists no Saeimas; un ja vienam no šiem gadījumiem mēs konstitūcijā atrodam skaidri formulētu noteikumu, ka Valsts Prezidents ievēlams uz "atlaistā Prezidenta atlikušo pilnvaru laiku", tad, šķiet, šis pats noteikums jāattiecina arī uz otru minēto gadījumu.

Ja Valsts Prezidenta amats ir kļuvis vakants Valsts Prezidenta miršanas, atteikšanās vai atlaišanas gadījumā, tad līdz jauna Valsts Prezidenta ievēlēšanai vakanto vietu izpilda Saeimas priekšsēdētājs. "Tāpat Saeimas priekšsēdētājs izpilda Valsts Prezidenta vietu, ja pēdējais atrodas ārpus valsts robežas vai citādi aizkavēts izpildīt savu amatu." (Latvijas Republikas Satversmes 52.pants)

⁶⁵ Sk. *Disterlo*. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes// Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1923, Nr.7.

Red. piez.: Minētais *B.Disterlo* raksts publicēts arī: Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940. – 2.sējums: 1923 / Faksimilizdevums; Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 3.-15.lpp.

B. Valsts Prezidenta funkcijas

Latvijas Republikas Satversmē neatrodam nekādas vispārīgas formulas, kas raksturotu Valsts Prezidenta stāvokli citu valsts varas orgānu starpā un dotu jēdzienu par viņa kompetenci arī bez atsevišķu funkciju uzskaitīšanas;⁶⁶ tāpēc varam stāties tieši pie Valsts Prezidenta atsevišķu funkciju aplūkošanas. Šo funkciju Latvijas Republikas Satversmē atzīmēts diezgan daudz; un ja arī Latvijas Valsts Prezidenta kompetence pēc satura ir drusku šaurāka, nekā, piem., Francijas Republikas prezidenta kompetence, tad to pa daļai atsver tas, ka Latvijas Valsts Prezidentam ir lielāka rīcības brīvība, nekā Francijas Republikas Prezidentam. Kā jau atzīmējām, Francijā pēc 1875.gada konstitūcijas noteikuma visiem Republikas prezidenta aktiem jābūt kontrasignētiem no kāda ministra; tas tiek stingri izvests praktikā un to atzīst teorija, aizrādīdama, ka vienīgais akts ar valststiesisku nozīmi, kuru var izdot Francijas Republikas prezidents bez kontrasignācijas, ir iespējams gadījumā, ja viņš labprātīgi atkāpjas no amata pirms savu pilnvaru notecēšanas, un tas ir viņa pēdējais akts – paziņojums parlamentam par atkāpšanos no amata.⁶⁷ Pēc Latvijas Republikas Satversmes 53.panta "Visiem Valsts Prezidenta rīkojumiem jābūt līdzparakstītiem no ministru prezidenta vai attiecīga ministra, kuri līdz ar to uzņemas visu atbildību par šiem rīkojumiem, izņemot četrdesmit astotā un piecdesmit sestā pantā paredzētos gadījumus." Vispirms pašā Satversmes likumā minēti divi gadījumi, kad Valsts Prezidents var izdot rīkojumus bez kontrasignācijas, t.i., uzaicinot ministru prezidentu (56.pants) un ierosinot Saeimas

⁶⁶ Valsts prezidenta atsevišķu funkciju uzskaitīšanu gan atrodam visās konstitūcijās, kur ir valsts prezidenta institūts; tomēr nereti šis valsts varas orgāns tiek raksturots ar kādu vispārīgu formulu; tā, piem., Z.-A. Savienoto Valstu konstitūcijas Art. III, sect. 1 lasām: "Izpildu vara ir nodota Z.-A. Savienoto Valstu prezidentam"; Brazīlijas konstitūcijas § 41: "Izpildu vara tiek realizēta no Brazīlijas republikas prezidenta kā izvēlēta tautas galvas"; Polijas republikas konstitūcijas (1921.gada 17.marts) Art. 2: "Tautas orgāni ir: likumdošanas lietās Deputātu palāta un Senāts, izpildu varas lietās Republikas Prezidents, kurš darbojas kopā ar atbildīgiem ministriem..."

⁶⁷ Arī Vācijas republikas konstitūcijas (1919.gada 11.augusts) 50.pants ir rediģēts tādi, ka ietver sevī noteikumu par visu republikas Prezidenta vārdā izdodamo valdības aktu kontrasignēšanu no valsts kanclera vai attiecīga ministra. Sal. *O.Bühler*. Die Reichsverfassung von 11. August 1919, p. 57.

atļaišanu (48.pants). Bet vēl vairāk no svara ir tas, ka Latvijas Republikas Satversmes 53.pantā ir runa tikai par rīkojumiem, bet ne par aktiem, kā tas ir Francijas konstitūcijā. Rīkojuma jēdziens ir šaurāks, nekā akta jēdziens. Akts juridiskā nozīmē ir katrs juridisks darījums; turpretim rīkojums vispirms ietver sevī jēdzienu par rīkojumā izpaudošās juridiskas gribas zināmu brīvību; par rīkojumu nevar tikt atzīts vienkāršs izpildu akts, kuru prasa likumā noteikti priekšā rakstīta darbība, piem., Satversmes likumā priekšā rakstītais likuma publicēšanas akts. Un skatoties pēc satura varētu teikt, ka rīkojums ir tāds juridisks akts, kurš ietver sevī pavēli, atvēli vai aizliegumu attiecībā uz administratīvām iestādēm vai pilsoņiem, vai kaut attiecībā uz vienu administratīvu iestādi, amatpersonu vai pilsoni. Vēstījums, uzaicinājums,⁶⁸ ierosinājums u.tml. nav rīkojums; par rīkojumiem, piem., nevar tikt ieskatīti visi tie akti, ko Valsts Prezidents uz savu pilnvaru pamata iesniedz Saeimai, jo Saeima ir augstākā valsts varas iestāde, kurai Valsts Prezidents rīkojumus nevar dot. Valsts Prezidenta akts, ar kuru viņš ierosina Saeimas atļaišanu, ir rīkojums ne tāpēc, ka viņš saturētu kādu priekšrakstu Saeimai, bet tāpēc, ka šis Valsts Prezidenta gribas izpaudums ietver sevī priekšrakstu attiecīgām administratīvām iestādēm sarīkot tautas nobalsošanu. Turpretim Valsts Prezidenta gribas izpaudums citā gadījumā – motivētais raksts Saeimas priekšsēdētājam, kurā viņš prasa Saeimas pieņemta likuma otrreizēju caurlūkošanu (Latvijas Republikas Satversmes 71.pants), ir bez šaubām formāls publiskitīesisks akts, bet nav rīkojums un tāpēc nav kontrasignējams. Tādējādi Latvijas Valsts Prezidentam savu funkciju izpildīšanā ir lielāka rīcības brīvība, nekā, piem., Francijas republikas prezidentam, jo diezgan daudz aktus viņš var izdot patstāvīgi, bez kāda ministra līdzparakstīšanas. Šos gadījumus atzīmēsim pie Valsts Prezidenta atsevišķu funkciju aplūkošanas.

1. Konstitūtīvā un 2. leģislatīvā funkcijas var tikt aplūkotas kopīgi, tāpēc, ka Valsts Prezidentam kā satversmes

⁶⁸ Dažreiz par uzaicinājumu gan apzīmē aktu, kurš ietver sevī rīkojumu; tā, piem., Latvijas Republikas Satversmes 56.panta formula "Ministru kabinetu sastāda persona, kuru uz to aicina Valsts Prezidents", nozīmē patiesībā, ka Valsts Prezidents ieceļ amatā ministru Prezidentu.

likumdošanā, tā parastajā likumdošanā pieder vienas un tās pašas tiesības. Vispirms Valsts Prezidentam šo funkciju realizēšanā pieder:

a) Ierosināšanas tiesība. Pēc Latvijas Republikas Satversmes 47.panta "Valsts Prezidentam ir likuma ierosināšanas tiesība." Šī pietiekoši plašā formula ietver sevī visus likumu ierosināšanas veidus; un jāsaka, ka Valsts Prezidentam, kura rīcībā nav nepieciešamā aparāta likumprojekta sīkai izstrādāšanai, vieglāk ir iespējams iesniegt Saeimai vispārīgus principiālus ierosinājumus, kurus Saeima var virzīt tālāk Saeimas kārtības ruļļa 77.panta kārtībā.* Kas attiecas uz likuma ierosināšanas tiesības izlietošanu, tad Latvijas Valsts Prezidents šinī ziņā ir patstāvīgāks, nekā Francijas Republikas prezidents. Likumu ierosināšanas tiesība pieder gan arī Francijas Republikas prezidentam (1875.gada 25.februāra likuma § 3), bet, kā jau atzīmējām, katram republikas prezidenta aktam, tātad arī likuma ierosināšanas aktam, jābūt kontrasignētam no kāda ministra, un tas praktiskā ir nodibinājis kārtību, pēc kuras likumu ierosināšanas tiesību republikas prezidenta vārdā izlieto ministru kabinets. Latvijā turpretim Valsts Prezidentam un Ministru kabinetam pieder likumu ierosināšanas tiesība katram par sevi (Latvijas Republikas Satversmes 65.pants), un tā kā likuma ierosināšanas akts nav rīkojums, tad ministra līdzparakstīšana te nav vajadzīga, tātad likuma ierosināšanas tiesību Valsts Prezidents var izlietot pilnīgi patstāvīgi, neatkarīgi no Ministru kabineta.

b) Tiesība pieprasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu. Šī tiesība (formulēta Latvijas Republikas Satversmes 71.pantā) parasti tiek apzīmēta kā suspensīvā veto tiesība, citiem vārdiem, kā tiesība aizturēt uz kādu laiku likuma publicēšanu, resp. spēkā nākšanu. Tāds apzīmējums tomēr ir attiecināms vienīgi uz aplūkojamā institūta formālo pusi, jo viņš nebūt neraksturo šī institūta būtību. Protams, ka nebūtu nekāda racionāla pamata piešķirt Valsts Prezidentam tiesību vienīgi aizkavēt likuma spēkā nākšanu, ja ar šīs tiesības izlietošanu negribētu sasniegt nekādu citu nolūku. Bet taisni citu nolūku šis institūts grib sasniegt, proti: parlamenta pieņemtā likuma (likuma lēmuma) formas vai satura grozīšanu saskaņā ar Valsts Prezidenta norādījumiem, kas izteikti viņa motivētajā rakstā parlamenta priekšsēdētājam, kurā viņš prasa likuma otrreizēju caurlūkošanu. Tāpēc suspensīvā veto tiesība pēc būtības ir jāatzīst par

modificētu tiesību piedalīties likuma teksta izstrādāšanā. Patiešām, republikas prezidentam, kuram konstitūcija piešķir tiesību pieprasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu, ir tiesība prasīt, lai arī viņa domas tiktu izklausītas pie likuma teksta izstrādāšanas; Valsts Prezidentam gan nav tiesība uzstāties personīgi parlamentā pie likuma teksta izstrādāšanas, bet viņam ir tiesība izteikt savas domas motivētā rakstā pēc tam, kad parlaments likumu jau ir pieņēmis, un pieprasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu. Protams, parlaments var neievērot Valsts Prezidenta aizrādījumus un pieņemt otrreiz likumu pilnīgi negrozītu; tomēr Valsts Prezidenta aizrādījumi parlamentam ir jāuzklausā.

Ja mēs uzstādītu jautājumu: vai Valsts Prezidenta suspensīvā veto tiesībai ir kāda praktiska nozīme? – tad jāsaka, ka dažās republikās (Z.-A. Savienotās Valstīs) šī tiesība dažreiz iegūst lielu praktisku nozīmi, turpretim citās (kā, piem., Francijā) šai tiesībai praktiskas nozīmes nav, jo viņa netiek pielietota. Šī parādība izskaidrojama ar to, ka Z.-A. Savienotajās Valstīs prezidents var pielietot savu suspensīvā veto tiesību pilnīgi patstāvīgi, un tāpēc daži darbīgi prezidenti (Klīvlends, Rūzvelts) ir diezgan bieži pieprasījuši Kongresa pieņemtu likumu otrreizēju caurlūkošanu; turpretim Francijā, kur Republikas prezidents arī šinī gadījumā savas tiesības izlietošanā ir saistīts ar kontrasignāciju, suspensīvais veto varētu tikt pielietots tikai tad, ja ministru kabinets gribētu sūtīt kādu likumu atpakaļ uz parlamentu otrreizējai caurlūkošanai; bet grūti iedomāties, ka parlamentārs ministru kabinets uzstādītu tādu prasību parlamentam: ja likumu pieņēmis kabinetu atbalstošais vairākums, tad kabinetam nav iemesla pieprasīt viņa otrreizēju caurlūkošanu; bet, ja likuma pieņemšanai radies kabinetam naidīgs vairākums parlamentā, tad kabinetam jāatkāpjas no amata, bet nevis jāpieprasa likuma otrreizēja caurlūkošana. Tāpēc saprotams, ka parlamentārā republikā, kur Valsts Prezidenta suspensīvā veto tiesības izlietošana ir atkarīga no ministru kabineta piekrišanas, šī tiesība parasti netiek izlietota, – viņa paliek tikai uz papīra.

Latvijā Valsts Prezidents sava suspensīvā veto tiesības izlietošanā nav saistīts ar kontrasignāciju (jo Valsts Prezidenta motivētais raksts Saeimas priekšsēdētājam, kurā viņš pieprasa Saeimas pieņemta likuma otrreizēju caurlūkošanu, nav rīkojums), viņš var pieprasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu pilnīgi patstāvīgi, un

tāpēc varam pieļaut, ka Valsts Prezidenta suspensīvais veto var kļūt par dzīvu praktikā pielietojamu institūtu. Jāpiezīmē, ka pēc savas būtības suspensīvā veto pielietošana būtu taisni vietā tad, kad Valsts Prezidents ir kādu likumu ierosinājis un Saeima, attiecīgo likumu pieņemot, ir vairāk vai mazāk atkāpusies no Valsts Prezidenta iesniegtā likumprojekta (vai likuma ierosinājuma) principiem.⁶⁹

c) Likuma publicēšana. Visus Saeimā vai tautas nobalsošanā pieņemtos likumus publicē Valsts Prezidents. No Saeimas par steidzamiem atzītie likumi tiek publicēti ne vēlāk kā trešā dienā pēc tam, kad Valsts Prezidents likumu saņēmis; citi Saeimas pieņemtie likumi tiek publicēti ne agrāk kā septītā dienā un ne vēlāk kā divdesmit pirmā dienā pēc to pieņemšanas. Likums šinī gadījumā nevar tikt publicēts ātrāk par septiņām dienām tāpēc, ka šo 7 dienu laikā Valsts Prezidentam ir tiesība pieprasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu Saeimā vai arī apturēt viņu uz diviem mēnešiem, lai varētu tikt realizēta fakultatīvā referendumā ierosināšana. Likums neparedz, kādā laikā tiek publicēti tautas nobalsošanā pieņemtie likumi. Jāpieņem, ka arī viņi publicējami ne vēlāk kā 21. dienā pēc tam, kad Valsts Prezidents tos saņēmis;* turpretim laika notecēšana, agrāk par kuru likums nevar tikt publicēts, šinī gadījumā nevar krist svarā, jo tautas pieņemtu likumu Valsts Prezidents nevar apturēt, nedz arī pieprasīt viņa otrreizēju balsošanu. Tamdēļ jāpieņem, ka tautas nobalsošanā pieņemtu likumu Valsts Prezidents var publicēt tūlīt pēc viņa saņemšanas. Likumi tiek publicēti "Valdības Vēstnesī", pielietojot sekošu formulu: "Saeima (resp. tauta) ir pieņēmusi un

⁶⁹ Salīdzināšanas dēļ atzīmēsim Valsts Prezidenta suspensīvā veto institūtu dažās citās republikās. Vācijā suspensīvā veto tiesība pieder nevis Republikas Prezidentam, bet Reihsratam. Argentīnas (konstitūcijas § 86, p. 4) un Brazīlijas (§ 48, p. 1) konstitūcijas runā par republikas prezidenta tiesību likumu sankcionēt, tādējādi it kā piešķirdamas prezidentam absolūta veto tiesību; bet no tālākiem konstitūciju noteikumiem redzams, ka arī te mums darīšana tikai ar suspensīvo veto. Sal. C. Walther. Das Staatshaupt in den Republiken, p. 128. Somijā pēc konstitūcijas § 19 Seimā pieņemtais likums tiek likts Republikas prezidentam priekšā sankcionēšanai. Republikas prezidenta noraidītais likums tomēr var kļūt par likumu arī bez prezidenta sankcijas, ja nākošais Seims (pēc jaunām vēlēšanām) pieņem to pašu lēmumu negrozītā veidā ar absolūtu balsu vairākumu. Tātad Somijas republikas prezidentam gan nav absolūta veto tiesība, tomēr viņa suspensīvā veto tiesība ir plašāka, nekā līdz šim parasts. To varētu saukt par kvalificēta suspensīvā veto tiesību.

Valsts Prezidents izsludina šādu likumu: (likuma teksts)." Likuma publicēšanas akts nav rīkojums, tas ir akts, kuram jānotiek uz likuma noteikuma pamata, bez Valsts Prezidenta paša brīvas gribas izteiksmes, un tāpēc likumi tiek publicēti bez kontrasignācijas, vienīgi ar Valsts Prezidenta parakstu.

d) Likuma apturēšana referendumā nolūkā. Kā jau agrāk atzīmēts, Latvijas Republikas Satversme neparedz fakultatīvo referendumu pēc Šveices parauga, kur dažos kantonos noteiktu kategoriju likumi neiegūst spēku 2-3 mēnešu laikā, lai tauta šinī laikā varētu ierosināt tautas nobalsošanu. Pēc Latvijas Republikas Satversmes tautas nobalsošana par Saeimas pieņemtu likumu var notikt tikai tanī gadījumā, kad Valsts Prezidents Saeimas pieņemto likumu aptur uz diviem mēnešiem. Valsts Prezidents var to darīt uz savu iniciatīvu, un viņam tas jā dara, ja to pieprasa ne mazāk kā viena trešā daļa Saeimas locekļu (Latvijas Republikas Satversmes 72.pants). Kā Valsts Prezidents, tā trešā daļa Saeimas locekļu var savu tiesību izlietot septiņu dienu laikā, skaitot no likuma pieņemšanas Saeimā. Atzīmētās Valsts Prezidenta tiesības (līdz šim vēl praktiskā nepielietotas) realizēšanas kārtība noteikta "Likumā par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu" 1.pantā: Ja Valsts Prezidents aptur likumu, "tad viņam ne vēlāk kā 8. dienā, skaitot no likuma pieņemšanas pēdējā lasījumā Saeimā, likumu izsludināšanas kārtībā jāpaziņo apturētā likuma teksts un lēmums par likuma publicēšanas apturēšanu."* Paziņojums par likuma apturēšanu ir pēc būtības rīkojums, jo uz šī paziņojuma pamata Centrālā vēlēšanu komisija stājas pie referendumā ierosināšanas izvešanas. Tāpēc gadījumā, kad Valsts Prezidents aptur likumu uz savu iniciatīvu, attiecīgam aktam vajadzīga ministru prezidenta vai kāda ministra (uz kura resoru apturētais likums attiecas) līdzparakstīšana. Turpretim gadījumā, kad likums tiek apturēts uz trešdaļas Saeimas locekļu pieprasījumu, kontrasignācija kļūst lieka, jo šinī gadījumā Valsts Prezidenta griba vairs nekrīt svarā: likuma apturēšanai ir jānotiek uz Satversmes noteikuma pamata. Tamdēļ gadījumā, kad likums tiek apturēts uz trešās daļas Saeimas locekļu pieprasījumu, šis fakts ir jāatzīmē arī paziņojumā par likuma apturēšanu.

e) Tautas ierosinātā likumprojekta nodošana Saeimai un tautas nobalsošanas izsludināšana. Pēc Latvijas Republikas Satversmes 78.panta tautas ierosinātais likumprojekts vai Satversmes grozījuma projekts tiek iesniegts Valsts Prezidentam, kurš to nodod Saeimai. Tas pats noteikums atkārtots arī "Likumā par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu" 12.pantā, kur atrodam vēl vienu Valsts Prezidenta pienākumu piedalīties tiešā tautas likumdošanā: Ja Saeima nepieņem tautas ierosināto likumprojektu bez pārgrozījumiem saturā, "tad Valsts Prezidentam jāizsludina tautas nobalsošana".* Abos minētajos gadījumos Valsts Prezidenta brīvas gribas izteiksmē nav vietas, viņam tikai jāizpilda likumā noteikti apzīmēta darbība; tāpēc attiecīgie Valsts Prezidenta akti nav rīkojumi, tie ir vienkārši izpildu akti un kontrasignācija viņiem nav vajadzīga.

3. Defensīvā funkcija. Valsts aizsardzības un militārās administrācijas laikā Valsts Prezidenta kompetence ir diezgan plaša. Šinī kompetencē ietilpst:**

a) Valsts bruņoto spēku augstākā vadonība. Pēc Latvijas Republikas Satversmes 42.panta "Valsts Prezidents ir valsts bruņotā spēka augstākais vadonis. Kara laikam viņš ieceļ virspavēlnieku." Īsā formula, kura Valsts Prezidentam piešķir bruņotā spēka augstāko vadonību, ietver sevī vairākas tiesības un pienākumus rūpēties par to, lai armija būtu labi sagatavota un apgādāta, pareizi sadalīta un novietota utt. Gan arī kara ministra tiešs uzdevums ir nodarboties ar šiem militārās administrācijas jautājumiem, kurus viņš izšķir ar ministru kabineta piekrišanu. Tomēr daudzos gadījumos tie vajadzīga arī Valsts Prezidenta piekrišana, un attiecīgie akti izdodami kā Valsts Prezidenta rīkojumi, līdzparakstīti no kara ministra. Starp citu, no Latvijas Republikas Satversmes 42.panta vispārīgās formulas izriet arī Valsts Prezidenta tiesība iecelt virsniekus un paaugstināt viņus dienesta pakāpēs. Satversmes likumā nav sevišķi pieminēts ne par civildienesta amatpersonu, ne par armijas virsnieku iecelšanu amatos; bet uz Latvijas Republikas Satversmes 58.panta ("Ministru kabinetam ir padotas valsts pārvaldes iestādes") pamata ir jātaisa slēdziens, ka arī ierēdņu iecelšana šinīs iestādēs visumā ir padota Ministru kabinetam. Un tāpat uz Latvijas Republikas Satversmes 42.panta pamata jātaisa slēdziens, ka armijas virsnieku iecelšana un

atlaišana, tāpat arī paaugstināšana dienesta pakāpēs, pieder Valsts Prezidentam kā valsts bruņoto spēku augstākajam vadonim.* Iecelšanas, paaugstināšanas u.tml. akti ir rīkojumi, tāpēc viņiem vajadzīga kara ministra līdzparakstīšana, un visos šinīs gadījumos tādā Valsts Prezidents var rīkoties tikai saskaņā ar kara ministru vai, patiesībā, ar Ministru kabinetu caur kara ministru.⁷⁰ Latvijas Republikas Satversmes 42.pantā ir sevišķi atzīmēta viena speciāla iecelšana amatā: armijas virspavēlnieka iecelšana kara laikā. Šī noteikuma nozīme ir tā, ka Valsts Prezidents (kurš var būt arī militāra persona), nevar pats uzņemties armijas virspavēlnieka pienākumus kara laikā; citiem vārdiem, Valsts Prezidents ir gan valsts bruņotā spēka augstākais vadonis miera laikā, bet Valsts Prezidenta un armijas virspavēlnieka amati kara laikā nav savienojami.⁷¹ Beidzot jāatzīst, ka Valsts Prezidentam kā valsts bruņoto spēku augstākajam vadonim ir tiesība tikt sīki informētam par šo bruņoto spēku stāvokli, lai viņš vajadzības gadījumā varētu izrādīt savu iniciatīvu. Šķiet, šīs informācijas īsākais ceļš būtu tas, ka kara ministrs tieši sniegtu Valsts Prezidentam tekošus un speciālus ziņojumus; bet tā kā tāda kārtība varētu nostādīt kara ministru sevišķā stāvoklī, tad jāpieņem, ka tādai informācijai jānotiek vai nu caur ministru prezidentu vai ministru prezidenta klātbūtnē.

b) Kara pasludināšana. Pēc Latvijas Republikas Satversmes 43.panta "Valsts Prezidents uz Saeimas lēmuma pamata pasludina karu." Kara pasludināšana gan notiek ne kā Valsts Prezidenta paša gribas izpausme, bet uz Saeimas lēmuma pamata; tomēr kara pasludināšanas akts pēc savas būtības ir visai svarīgs rīkojums, kurš rada jaunas tiesiskas attiecības, uzliek attiecīgām valsts iestādēm un pilsoņiem jaunus pienākumus; pie tam kara pasludināšanas aktā ir stingri jāievēro Saeimas attiecīgā lēmuma

⁷⁰ Interesanti atzīmēt, ka Vācijas republikas prezidents ir viņam konstitūcijas 47.pantā piešķirto valsts bruņoto spēku augstākās vadonības funkciju izpildīšanu uzticējis tālāk apsardzības ministram ar 1919.gada 20.augusta rīkojumu, paturot tomēr sevīm tiesību iejaukties arī ar savām pavēlēm. Sal. *O.Bühler*. Die Reichsverfassung, p. 56.

⁷¹ No Valsts-tiesiskā viedokļa tāds noteikums atzīstams par pilnīgi pareizu, jo Valsts Prezidenta un armijas virspavēlnieka amatu savienošana varētu novest pie nevēlamas funkciju sajaukšanas, ņemot vērā vēl to, ka dažus aktus, ko Valsts Prezidents var izdot tikai kontrasignētus, armijas virspavēlnieks varētu izdot bez kontrasignācijas.

pareiza pielietošana. Tāpēc jāpieņem, ka kara pasludināšanas akts var tikt publicēts vienīgi ar attiecīgu kontrasignāciju.⁷²

c) Nepieciešamie militārās aizsardzības soļi. Pēc Latvijas Republikas Satversmes 44.panta "Valsts Prezidentam ir tiesība (un piemētināsim: pienākums) spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus, ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām. Līdz ar to Valsts Prezidents nekavējoties sasauc Saeimu, kura lemj par kara pasludināšanu un uzsākšanu." Šī panta pēdējais teikums vedina uzstādīt jautājumu: vai minētā Valsts Prezidenta tiesība (spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus) var tikt realizēta tikai Saeimas starpsesiju laikā? Apstiprinoša atbilde uz šo jautājumu nesaskanētu ar nepieciešamo militārās aizsardzības soļu būtību un tamdēļ atmetama; jo vajadzība pēc šiem soļiem var rasties arī taisni Saeimas sēžu laikā, pie kam, protams, Valsts Prezidents saziņā ar kara ministru var šos nepieciešamos soļus spert ātrāk un noteiktāk, nekā Saeima. Šķiet, Latvijas Republikas Satversmes 44.pants ir jāsaprot tā, ka Valsts Prezidentam ir nevien tiesība, bet arī pienākums spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus katrā gadījumā, kad patiesie apstākļi to prasa, ziņojot par to nekavējoši Saeimai vai arī nekavējoties sasaucot Saeimu, ja viņas darbībā ir pārtraukums.

4. Federatīvā funkcija. Vēl konstitucionālajā monarhijā valsts ārējo attiecību neregulēšana tika ieskatīta par monarha kā valsts galvas sevišķu tiesību. Bet parlamentārajās monarhijās un republikās šī tiesība ir pārgājusi uz parlamentāro valdību, un valsts galvai starptautisko attiecību laukā paliek vairāk tikai reprezentatīva un ceremoniāla rakstura funkcijas. Latvijas Valsts Prezidenta attiecīgās tiesības ir uzskaitītas Latvijas Republikas Satversmes 41.pantā: "Valsts Prezidents reprezentē valsti starptautiski, ieceļ Latvijas, kā arī pieņem citu valstu diplomātiskos priekšstāvjus. Viņš izpilda Saeimas lēmumus par starptautisku līgumu ratificēšanu." No šē minētiem Valsts Prezidenta uzdevumiem diplomātisko priekšstāvju iecelšanu aplūkosim kā Valsts Prezidenta kreatīvās funkcijas sastāvdaļu. Šeit

⁷² Ievērojot, ka šis ārkārtīgi svarīgais akts patiesībā attiektos uz visiem resoriem, jāpieņem, ka viņš tiktu līdzparakstīts no visiem Ministru kabineta locekļiem, vai vismaz no ministru prezidenta un kara ministra.

atzīmēsim valsts starptautisko reprezentēšanu un starptautisko līgumu ratificēšanu.

a) Valsts starptautiskā reprezentēšana. Valsti var reprezentēt kaut kura pilnvarota amatpersona savu pilnvaru robežās; bet ja Valsts Prezidentam pašā Satversmē ir piešķirta tiesība reprezentēt valsti starptautiski, tad tas nozīmē, ka viņš var reprezentēt valsti visos gadījumos bez sevišķām pilnvarām. Valsts reprezentēšana nebūt nav ieskatāma par mazsvarīgu funkciju, jo šīs funkcijas realizēšana stāv ciešā sakarā ar valsts cieņas un prestiža uzturēšanu. Jautājums par kontrasignācijas pielietošanu šinī funkcijā nav izšķirams priekš visas reprezentācijas funkcijas vienādi, jo šī funkcija ir stipri komplicēta, no dažādām darbībām un aktiem sastāvoša, no kuriem dažiem kontrasignācija vajadzīga, citiem ne. Valsts Prezidenta personīga uzstāšanās valsts vārdā var būt cieši saistīta ar aktiem, kuri ietver sevī rīkojumus, piem., par dažu valsts iestāžu un amatpersonu piedalīšanos kādā ceremoniālā, valsts līdzekļu lietošanu utt., un šiem aktiem nepieciešama kontrasignācija. Valsts Prezidenta stingri personīgie akti – reprezentācijas nolūkā turētas runas, izdarītās vizītes utt., protams, notiek bez kādas iepriekšējas formālas kontroles. Bet praktiskā arī šiem gadījumiem parasti izveidojas zināma iepriekšēja neformāla kontrole tādējādi, kā, piem., to runu saturs, kurām tiek piedota kaut cik svarīga nozīme valsts dzīvē, tiktu caur ārlietu ministru iepriekš paziņots Ministru kabinetam.

b) Starptautisko līgumu ratificēšana.* Šī funkcija sadalās starptautisko līgumu apstiprināšanā un apstiprināšanas lēmuma izpildīšanā. Starptautisko līgumu apstiprināšana pieder vai nu Saeimai (attiecībā uz līgumiem, kuri ietver likumdošanas kārtībā noregulējamus jautājumus), vai Ministru kabinetam (attiecībā uz citiem starptautiskiem līgumiem). Bet Saeimas lēmuma izpildīšana attiecībā uz starptautisko līgumu ratificēšanu pēc Latvijas Republikas Satversmes 41.panta pieder Valsts Prezidentam. Šī lēmuma izpildīšana pēc būtības ietver sevī rīkojumu: atzīt Saeimas apstiprināto līgumu par galīgi noslēgtu, un tāpēc Valsts Prezidenta aktām, kurš apliecina starptautiskā līguma ratificēšanu, būtu vajadzīga ārlietu ministra kontrasignācija.

5. Kreatīvā funkcija. Te ietilpst a) iecelšana militārā un diplomātiskā dienesta amatos, un b) ministru prezidenta iecelšana amatā.

a) Iecelšanas tiesība militārā dienesta amatos, kā jau atzīmējām, izriet no valsts bruņoto spēku augstākās vadonības, kura pēc Latvijas Republikas Satversmes 42.panta uzticēta Valsts Prezidentam.* Šī tiesība var tikt realizēta ar kara ministra kontrasignētiem aktiem. Iecelšana diplomātiskos amatos taisni paredzēta Latvijas Republikas Satversmes 41.pantā: Valsts Prezidents ieceļ Latvijas diplomātiskos priekšstāvjus.** Šīm iecelšanām vajadzīga ārlietu ministra kontrasignācija, tāpēc Latvijas diplomātiskie priekšstāvji netiek vis iecelti uz Valsts Prezidenta personīgo vēlēšanos vien, bet vienojoties Valsts Prezidentam un Ministru kabinetam. Bez tam, pēc moderno parlamentāro valstu jau diezgan stingri nodibinātas prakšas, arī parlamenta ārlietu komisija piedalās valsts ārējo attiecību noregulēšanā, un pie svarīgāko diplomātisko posteņu aizvietošanas parasti arī ārlietu komisija tiek informēta par attiecīgiem kandidātiem, un viņas domas tiek uzklausītas. – Tanī pašā Latvijas Republikas Satversmes 41.pantā paredzēts arī, ka Valsts Prezidents pieņem citu valstu diplomātiskos priekšstāvjus Latvijā. Šī pieņemšana uz ārieni parādās kā ceremoniāla formalitāte, kurai tomēr ir sava nenoliedzama valststiesiska un starptautiski-tiesiska nozīme; jo, lai gan par zināmas valsts diplomātiskā priekšstāvja akreditēšanu vai pieņemšanu notiek jau iepriekšēja vienošanās attiecīgo valstu ārlietu ministru (patiesībā ministru kabinetu) starpā, tad tomēr ārvalsts diplomātiskais priekšstāvis Latvijā formāli un galīgi tiek atzīts no Latvijas valdības tikai Valsts Prezidenta pieņemšanas aktā. Šis akts pēc būtības ietver sevī rīkojumu visām attiecīgām valsts iestādēm – ieskatīt zināmu personu kā zināmas valsts diplomātisko priekšstāvi Latvijā, kurš kā tāds no šī momenta bauda noteiktas likumīgas tiesības; tāpēc ārvalsts diplomātiska priekšstāvja pieņemšanai no juridiskās puses jābūt ietērptai ārlietu ministra kontrasignētā Valsts Prezidenta aktā.

b) Ministru Prezidenta iecelšana amatā. Pēc Latvijas Republikas Satversmes 56.panta "Ministru kabinetu sastāda persona, kuru uz to aicina Valsts Prezidents". Tas nozīmē, ka persona – un vienīgi tā persona, kuru Valsts Prezidents ir formāli uzaicinājis (ar attiecīgu aktu), ir ieguvusi tiesību sastādīt Ministru kabinetu; šī

"uzaicināšana" tātad patiesībā nozīmē iecelšanu ministru prezidenta amatā. Šis akts pēc savas būtības ir rīkojums, un pie tam visai svarīgs rīkojums; tomēr uz Latvijas Republikas Satversmes 53.panta pamata viņš tiek dots no Valsts Prezidenta bez kontrasignācijas. Šis noteikums izskaidrojas galvenā kārtā ar zināmām grūtībām šī akta kontrasignēšanā. Jo rodas jautājums: kurš ministru prezidents tad lai kontrasignē jaunā ministru prezidenta iecelšanas aktu, – aizejošais vai jaunuzaicinātais? No formālās puses šo aktu varētu kontrasignēt aizejošais ministru prezidents vai kāds no viņa kabineta locekļiem, jo šie ministri tak paliek amatos, tātad viņiem arī jāizpilda visas ministru funkcijas līdz lietu nodošanai jaunsastādītajam ministru kabinetam. Bet, ja neviens no aizejošā kabineta locekļiem negrib vairs uzņemties atbildību par kāda akta likumību un atsakās no kontrasignēšanas, tad viņus uz to piespiest nekādi nav iespējams. Daži teorētiķi, piem., H.Frišs⁷³ pielaiž, ka ministru prezidenta uzaicināšanas aktu var kontrasignēt pats jaunuzaicinātais ministru prezidents. Tomēr vairums teorētiķu ceļ pret šādu uzskatu grūti atvairāmo juridisko iebildumu, ka jaunuzaicinātais ministru prezidents uzaicināšanas akta parakstīšanas brīdī vēl neatrodas amatā un tamdēļ nevar kontrasignēt Valsts Prezidenta aktu. Kādi arī nebūtu bijuši likumdevēja motīvi, mūsu Satversmes attiecīgie noteikumi ir pilnīgi skaidri: ministru prezidenta formāla iecelšana amatā notiek ar vienpersonīgu Valsts Prezidenta aktu, bez kādas kontrasignācijas. Tas tomēr nenozīmē, ka Valsts Prezidentam ir brīvas rokas personu izvēlē ministru prezidenta amatam; tā kā "Ministru prezidentam un ministriem viņu amata izpildīšanai ir nepieciešama Saeimas uzticība" (Latvijas Republikas Satversmes 59.pants), tad nebūtu nozīme iecelt amatā ministru prezidentu, kuram Saeima savu uzticību nedāvātu un tātad viņu nemaz nepielaistu pie amata izpildīšanas. Saskaņā ar Satversmes likuma 59.pantu un nodibinājušos parlamenta praktiku Valsts Prezidents var iecelt ministru prezidenta amatā tikai personu, kuru Saeimas

⁷³ H.Frisch. Die Verantwortlichkeit der Monarchen und höchsten Magistrate, p. 338: "Es ist nicht einzusehen, warum eine Person nicht dafür haften soll, das ihre Ernennung keine Gesetzwidrigkeit enthalte; sie kann für diese ebensogut verantwortlich gemacht werden, wie für irgend eine andere Ernennung." [Red. tulk.: "Nav saprotams, kāpēc personai nav jāatbild par to, ka tās iecelšana amatā nav pretlikumīga; viņu tikpat labi var padarīt atbildīgu par to, kā par jebkuru citu iecelšanu."]

vairākums jau pietiekoši noteikti ir izraudzījis šim amatam; citiem vārdiem, personu, par kuru Valsts Prezidentam ir zināms, ka šai personai ir pamatota iespējamība sastādīt ministru kabinetu, kuram Saeima dāvās savu uzticību.⁷⁴

Savā negatīvajā izpausmē Valsts Prezidenta kreatīvā funkcija parādās Saeimas atlaišanas ierosināšanā. Šo tiesību Valsts Prezidents gan var izlietot pilnīgi brīvi, bez attiecīgā akta kontrasignēšanas; tomēr jāšaubās, vai Saeimas atlaišanas ierosināšana kļūs par dzīvē pielietojamu institūtu. Kā jau augstāk atzīmēts, Saeimas atlaišanas ierosināšanai sekojošās tautas nobalsošanas rezultāts var būt alternatīvs: vai nu Saeimas atlaišana, vai arī Valsts Prezidenta atlaišana no amata. Tāpēc jāpieņem, ka Valsts Prezidents izlietotu savu tiesību – ierosināt Saeimas atlaišanu – tikai tādā gadījumā, kad plašu sabiedrības aprindu nemiers ar Saeimas darbību dotu pietiekoši skaidru pierādījumu, ka Saeima vairs neizteic tautas gribu. Ja Satversmes 48.pants patiešām tiktu pielietots un Saeimas atlaišanas ierosināšana ar sekojošo tautas nobalsošanu tiktu izvesta dzīvē, tad mums varētu izveidoties savs "prezidenta referenduma" institūts, līdzīgi tam, kā Anglijā ir attīstījies pazīstamais "Kabineta referenduma" institūts. Jo Saeimas atlaišanas ierosināšana tomēr nozīmētu zināmu konfliktu starp Valsts Prezidentu un Saeimu, un šī konflikta izšķiršanu Valsts Prezidents nodotu augstākajam valsts varas orgānam – pilsoņu kopumam.

6. Jurisdiktīvā funkcija. Pēc Latvijas Republikas Satversmes 45.panta "Valsts Prezidentam ir tiesība apžēlot noziedzniekus, par kuriem tiesas spriedums stājies likumīgā spēkā. Šis apžēlošanas tiesības neattiecas uz gadījumiem, kuriem likums paredz citu apžēlošanas kārtību." Notiesātu noziedznieku apžēlošana ietilpst kriminālās jurisdikcijas darbības laukā. Senāk šī tiesība tika ieskatīta par monarha privilēģiju, jo monarhs skaitījās par augstāko tiesnesi un visas taisnības avotu valstī. Konstitucionālā monarhijā apžēlošanas tiesību sāka ierobežot, nosakot, piem., ka karalis nevar apžēlot par amata pārkāpumiem notiesātos ministrus. Apžēlošanas tiesība ar dažiem ierobežojumiem parasti tiek piešķirta arī republiku prezidentiem; tā, piem., Z.-A. Savienoto Valstu konstitūcija nosaka,

⁷⁴ Valsts Prezidentam pieder arī tiesība piedalīties Centrālās vēlēšanu komisijas sastādīšanā: viņš ieceļ vienu no Centrālās vēlēšanu komisijas locekļiem.**

ka republikas prezidenta tiesība apžēlot notiesātus noziedzniekus neattiecas uz tiem, kas notiesāti par amata noziegumiem. Arī Latvijas Republikas Satversmes 45.pants, lai gan neuzrāda kādus konkrētus šīs tiesības ierobežojumus, tomēr paredz, ka likums var noteikt gadījumus, uz kuriem Valsts Prezidenta noziedznieku apžēlošanas tiesība neattiektos. Jāpiezīmē, ka vispārīgi būtu vajadzīgs sevišķs likums, kurš noregulētu šīs ievērojamās tiesības pielietošanu praksē. – Apžēlošanas akts pēc savas būtības nav rīkojums, un tāpēc kontrasignācija viņam nav vajadzīga.

7. Regulatīvā funkcija. Vecāko parlamentāro republiku konstitūcijās, kur valsts prezidents vēl domāts kā augstākais izpildu varas orgāns, šī viņa funkcija ir diezgan plaša; Latvijas Republikas Satversmē turpretim viņa ir stipri sašaurināta. Šinī funkcijā ietilpst:

a) Saeimas sasaukšana. Kā jau augstāk atzīmēts, Valsts Prezidentam tikai divos gadījumos pieder tiesība pašam tieši sasaukt Saeimu uz sesiju: 1) pielietojot nepieciešamos militāras aizsardzības soļus laikā, kad Saeima nedarbojas;* un 2) kad tautas nobalsošanā ir nolemta Saeimas atlaišana, bet jaunā Saeima vēl nav ievēlēta, jo šinī laikā atlaistās Saeimas locekļu pilnvaras paliek spēkā līdz jaunievēlējamās Saeimas sanāksšanai, "bet līdzšinējā Saeima var sanākt uz sēdēm tikai tad, ja Valsts Prezidents to sasauc. Šādām Saeimas sēdēm dienas kārtību noteic Valsts Prezidents." (Latvijas Republikas Satversmes 49.pants)

b) Ārkārtīgu ministru kabineta sēžu vadība. Pēc Latvijas Republikas Satversmes 46.panta "Valsts Prezidentam ir tiesība sasaukt un vadīt ārkārtējas ministru kabineta sēdes, noteicot tām dienas kārtību." Jādomā, ka šinī pantā minētās ārkārtīgās ministru kabineta sēdes notiktu ārkārtīgos apstākļos, piem., Satversmes 44. un 62.pantā paredzētos gadījumos, t.i., kad valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai iekšējie nemieri, un par tādu sēžu vajadzību vienotos Valsts Prezidents ar ministru prezidentu. Ārkārtīgas ministru kabineta sēdes sasaukšana var notikt ar kontrasignētu Valsts Prezidenta rīkojumu, un jāpieņem, ka kontrasignēt šo rīkojumu var vienīgi ministru prezidents. Ministru kabineta iekārtas 13.pantā noteikts, ka šinīs (Latvijas Republikas Satversmes 46.pantā paredzētos) gadījumos Valsts Prezidents tikai vada sēdi, bet nepiedalās balsošanā.** – Praktiskā ir nodibinājusies kārtība, ka jaunsastādīta ministru kabineta

pirmo sēdi vada Valsts Prezidents; šādas sēdes gan nevar pieskaitīt ārkārtīgām, tomēr nevaram arī apgalvot, ka atzīmētā prakse runātu pretim Satversmei.

c) Rīkojums par resoru nodošanu. Latvijas Republikas Satversme nesatur noteikumus par to, kādā kārtībā notiek patī ministru maiņa, vienam kabinetam atkāpjoties un otram stājoties vietā. Praktiskā ir nodibinājusies kārtība, ka Valsts Prezidents dod rīkojumu nodot resorus jauna ministriem; šim rīkojumam vajadzētu tikt kontrasignētā no jaunā ministru prezidenta.

8. Kontroles funkcija. Pēc sava stāvokļa valstī, tā sakot, valsts dzīves centrā, Valsts Prezidents būtu noderīgs kontroles orgāns, un pēc būtības parlamentārā valstī viņam arī pieder diezgan plašas kontroles tiesības. Lai varētu šīs tiesības pareizi pielietot, Valsts Prezidentam jātiek pareizi informētam par valsts dzīves svarīgākajām parādībām, un tāpēc a) tiesība tikt informētam ir jāieskata par kontroles funkcijas sastāvdaļu. Latvijas Republikas Satversme nerunā par Valsts Prezidenta tiesību tikt informētam, bet tāda tiesība loģiski iztek no viņa stāvokļa valstī. Plašāka informācija Valsts Prezidentam vajadzīga par to resoru darbību, kuros viņam piešķirtas plašākas funkcijas, piem., kara un ārlietu resoros. Tomēr resoru darbība ir savā starpā saistīta; neviena valsts dzīves nozare nav no citām norobežota; tāpēc jāpieņem, ka informācija Valsts Prezidentam sniedzama par visām svarīgākajām valsts dzīves parādībām.* Šī informācija sniedzama no ministru kabineta, pieņemams – caur ministru prezidentu; bet varētu būt, kā, piem., kara un ārlietu ministri (ar ministru prezidenta ziņu vai pat viņa klātbūtnē) sniedz savu informāciju Valsts Prezidentam tieši. Kas attiecas uz informācijas formu, tad ērtākā būtu tieša mutiska informācija, un nebūtu nekāda iemesla viņu pilnīgi noliegt. Tomēr informācijas pareizības konstatēšanas interesēs būtu no svara, ka informācijas galvenais saturs tiktu formulēts un Valsts Prezidentam iesniegts rakstiski; pie kam šī rakstiskā informācija būtu atzīstama par vienīgo autentisko un mutiskā informācija tikai par viņas papildinātāju.

b) Valsts Prezidenta kontroles funkcijas galvenā sastāvdaļa parādās viņa veto tiesībās svarīgos administratīvos jautājumos, proti, visos tanīs jautājumos, kuri tiek izšķirti vai noregulēti ar kontrasignētu Valsts Prezidenta rīkojumu. Pie visu šo

jautājumu izšķiršanas Valsts Prezidentam pieder iepriekšēja kontrole, jo attiecīgie akti var tikt izdoti vienīgi ar viņa piekrišanu, un tāpēc ministru kabinetam vajadzēs atrast tādu jautājuma izšķiršanu, kādu Valsts Prezidents atrod par pieņemamu.

Atzīmējot vienkopus Valsts Prezidenta funkcijas, dabūjam sekošu pārskatu:

1. Konstitūtīvā funkcija.
2. Leģislatīvā funkcija:
 - a) Likumu ierosināšana;
 - b) Tiesība pieprasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu;
 - c) Likumu publicēšana;
 - d) Likumu apturēšana referendumā nolūkā;
 - e) Tautas ierosināta likumprojekta nodošana Saeimai un tautas nobalsošanas izsludināšana.
3. Defensīvā funkcija:
 - a) Valsts bruņotā spēka augstākā vadonība;
 - b) Kara pasludināšana;
 - c) Nepieciešamie militārās aizsardzības soļi.
4. Federatīvā funkcija:
 - a) Valsts starptautiskā reprezentēšana;
 - b) Starptautisko līgumu ratificēšana.
5. Kreatīvā funkcija:
 - A. Pozitīvā izpausme:
 - a) Iecelšana militārā un diplomātiskā dienesta amatos;
 - b) Ministru prezidenta iecelšana amatā.
 - B. Negatīvā izpausme:
 Saeimas atļaušanas ierosināšana.
6. Jurisdiktīvā funkcija:
 Notiesātu noziedznieku apzēlošana.
7. Regulatīvā funkcija:
 - a) Saeimas sasaukšana;
 - b) Ārkārtīgu ministru kabineta sēžu vadība;
 - c) Rīkojums par resoru nodošanu.

8. Kontroles funkcija:

- a) Tiesība tikt informētam;
- b) Veto tiesība svarīgos administratīvos jautājumos.⁷⁵

C. Valsts Prezidenta atbildība

Viena no republikas raksturīgākajām pazīmēm, ar kurām viņa juridiski atšķiras no monarhijas, ir tā, ka republikā nav neviena neatbildīga valsts varas orgāna, kāds monarhijā – arī parlamentārās monarhijās neizņemot – ir monarhs. Republikā arī republikas prezidents, lai gan tiek ieskatīts par valsts galvu līdzās monarham, tomēr ir par savu darbību atbildīgs likuma un tiesu priekšā. Loģiski izveidota tiesiska iekārta necieš tādu stāvokli, ka kāds valsts varas orgāns (izņemot tautas dabisko orgānu – pilsoņu kopumu, caur kuru darbojas tieši tauta pati) būtu neatbildīgs par savu darbību. Tāpēc saprotami pazīstamā vācu valststiesībnieka R.Mohla vārdi: "Prezidenta personīgā atbildība ir loģiska nepieciešamība republikā".⁷⁶ Arī pašās republiku konstitūcijās parasti ir formulēta republikas prezidenta atbildība, gan pa lielākai daļai ar zināmiem ierobežojumiem. Francijas 1848.gada konstitūcijas § 63 republikas prezidents atbildības ziņā nostādīts līdzās citām valsts amata personām: "Republikas prezidents, ministri, publiskās varas priekšstāvji un aģenti ir atbildīgi, katrs savas darbības robežās, par visiem valdības un administrācijas aktiem." Arī Z.-A. Savienoto Valstu konstitūcija formulē Republikas Prezidenta atbildību līdzās citu amatpersonu atbildībai par valsts nodevību, kukuļu ņemšanu un

⁷⁵ Plašāk un pa daļai no cita viedokļa esmu aplūkojis Valsts Prezidenta funkcijas rakstā "Latvijas Valsts Prezidenta kompetence" – "Tieslietu Ministrijas Vēstnesis" 1922, Nr.3.

Red. piez.: Minētais *K.Dišlera* raksts publicēts arī: Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940. – 1.sējums: 1920-1922 / Faksimilizdevums; Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 439.-459.lpp.

⁷⁶ Sal. *H.Frisch*. Die Verantwortlichkeit der Monarchen und höchsten Magistrate, 135.

cieti svarīgiem noziegumiem un pārkāpumiem.⁷⁷ Francijas republikas 1875.gada konstitūcija gan nosaka republikas prezidenta atbildību tikai valsts nodevības gadījumā,⁷⁸ bet, tā kā Francijas kriminālkodekss neapzīmē noteikti valsts nodevības jēdziena saturu, tad kļūst iespējama likuma noteikuma paplašināšana iztulkošana, un franču teorija arī pieņem, ka attiecībā uz Republikas prezidentu zem valsts nodevības jāsaprot nevien Francijas valsts interešu nodošana kādas svešas valsts labā, bet vispārīgi konstitūcijas un likumu pārkāpšana.⁷⁹ Parasti republikas prezidenta saukšanai pie atbildības tiek noteikts procesuāls ierobežojums: saukšana pie atbildības notiek uz parlamenta lēmuma pamata vai ar parlamenta piekrišanu. Praktiskā republikas prezidenta saukšana pie atbildības tiesas ceļā gandrīz nav nākusi priekšā (izņemot vienu gadījumu Z.-A. Savienotās Valstīs, pie kam arī šis gadījums nobeidzās ar Senāta attaisnojošu lēmumu par prezidentu Endrju Džonsonu), tomēr republikas prezidenta atbildības princips tiek uzturēts teorijā un konstitūcijās.

Latvijas Republikas Satversmes 54.pants paredz Valsts Prezidenta saukšanu pie atbildības ar Saeimas piekrišanu: "Valsts Prezidentu var saukt pie kriminālās atbildības, ja tam piekrīt Saeima ar ne mazāk kā divu trešdaļu balsu vairākumu." Valsts Prezidenta atbildības materiāli ierobežojumi šinī pantā nav uzrādīti; tāpat Valsts Prezidentu var saukt pie atbildības par katru konstitūcijas vai likuma pārkāpšanu, un šinī ziņā Latvijas konstitūcija, varētu teikt, atzīst Valsts Prezidenta atbildību plašāk, nekā agrākās konstitūcijas. Tomēr paliek procesuālais ierobežojums: Valsts Prezidenta saukšanai pie atbildības nepieciešama Saeimas piekrišana, nolemta pie tam ar kvalificētu balsu vairākumu. Satversmes 54.pants ir rediģēts tādi, ka Saeima tikai dotu savu piekrišanu ierosinājumam vai priekšlikumam,

⁷⁷ *Constitution of the United States*, Art. III, sec. 4.: "The President, Vice President and all civil officers of the United States shall be removed from office on impeachment for, and conviction of treason, bribery, or other high crimes and misdemeanors." [Red. tulk.: "Savienoto Valstu Prezidents, Viceprezidents un visi citi civildienesta ierēdņi ir atsaucami no amata nodevības, kukuļņemšanas un citu smagu noziegumu un pārkāpumu gadījumos."]

⁷⁸ *Loi du 25. fevrier 1875, relative à l'organisation des pouvoirs publics*, Art. 6: "Le Président de la République n'est responsable que dans le cas de haute trahison." [Red. tulk.: "Republikas Prezidents ir atbildīgs tikai valsts nodevības gadījumā."]

⁷⁹ Saļ. A. Lēbōns, *Das Verfassungsrecht der Französischen Republik*, p. 57.

kurš radies ārpus Saeimas. Še varētu rasties jautājums: vai Saeima uz savu iniciatīvu nevar nolemt nodot Valsts Prezidentu tiesai? Uz šo jautājumu, šķiet, jāatbild pozitīvi. Vecāko republiku konstitūcijās, kur republikas prezidenta atbildība norobežota šaurāk, prezidentu var nodot tiesāšanai tikai parlaments (resp. deputātu palāta pie divpalātu sistēmas) ar savu lēmumu. Latvijas Republikas Satversmē Valsts Prezidenta atbildība formulēta plašāk, un tāpēc jāpieņem, ka Saeimas tiesībā dot savu piekrišanu Valsts Prezidenta saukšanai pie atbildības ietilpst arī tiesība uz savas iniciatīvas pamata lemt par Valsts Prezidenta nodošanu tiesai. Sevišķi ņemot vērā Latvijas Republikas Satversmes 51.pantu, kurš nosaka, ka Saeima ar savu lēmumu var atlaist Valsts Prezidentu no amata, būtu jāpieņem, ka Saeima, ja viņa atrod par vajadzīgu, šinī pašā gadījumā var lemt arī par Valsts Prezidenta nodošanu tiesai.

Kas attiecas uz republikas prezidenta politisko atbildību, tad teorija atzīst viņu par politiski neatbildīgu parlamenta priekšā, ņemot vērā 1) republikas prezidenta ievēlēšanu amatā uz noteiktu laiku un 2) kontrasignācijas institūtu, kurš atbildību par prezidenta aktu uzliek kontrasignējušam ministram. – Latvijas Republikas Satversmes 53.pantā taisni teikts, ka "Valsts Prezidents par savu darbību politisku atbildību nenes"; un šī paša panta tālākie noteikumi par kontrasignāciju, redzams, grib pamatot Valsts Prezidenta politisko neatbildību taisni ar kontrasignācijas institūtu. Tomēr jāsaaka, ka kontrasignācijas institūts neizslēdz republikas prezidenta juridisko atbildību; ja, piem., kādā kontrasignētā Francijas republikas prezidenta aktā varētu konstatēt valsts nodevību, tad tiktu nodoti tiesai kā kontrasignējušais ministrs, tā arī republikas prezidents pats. Vācijā pēc konstitūcijas 50.panta visos gadījumos, kad ar kontrasignētu valsts prezidenta aktu ir pārkāpts kāds valsts likums, atbildīgi ir valsts prezidents un kontrasignējušais ministrs. Un Polijā, kuras konstitūcijas § 44 prasa republikas prezidenta aktu kontrasignēšanu no diviem valdības locekļiem – ministru prezidenta un attiecīgā ministra, un konstitūcijas § 51 nosaka republikas prezidenta juridisko atbildību konstitūcijas pārkāpšanas gadījumā, stāvoklis ir tāds, ka, ja ar kontrasignētu republikas prezidenta aktu tiktu pārkāpta konstitūcija, juridiski atbildīgas būtu veselās trīs augstas amata personas: republikas prezidents, ministru prezidents un attiecīgais ministrs.

Tāpēc varētu šaubīties par to, ka kontrasignācijas institūts pats par sevi izslēgtu republikas prezidenta politisko atbildību. Bez tam Latvijā, kā redzējām, Valsts Prezidents var izdot daudzus aktus bez kādas kontrasignācijas. Tāpēc ir vietā jautājums: vai tādās parlamentārās republikās, kur republikas prezidentam ir tiesība izdot valsts tiesiskus aktus bez kontrasignācijas, nav pielaižama arī viņa politiskā atbildība? Kādā no saviem agrākiem rakstiem⁸⁰ esmu mēģinājis aprādīt, ka pēc Latvijas Republikas Satversmes 50. un 51.panta noteikumiem varētu runāt tomēr par Valsts Prezidenta politisko atbildību, neskatoties uz to, ka Satversmes 53.pants nosaka Valsts Prezidenta politisko neatbildību. Šķiet, Satversmes 53.panta noteikums izskaidrojams ar to, ka tur piegriezta vērība politiskās atbildības līdzšinējai formai, bet ne šī institūta būtībai. Politiskās atbildības būtība pastāv amata zaudēšanā uz parlamenta lēmuma pamata. Ministrs zaudē amatu, kad Saeima parasti atklātā sēdē ar vienkāršu balsu vairākumu izteikusi viņam neuzticību; bet arī Valsts Prezidents zaudē amatu, kad Saeima Satversmes 51.panta kārtībā (slēgtā sēdē ar kvalificētu balsu vairākumu) nolēmusi viņu atlaist no amata. Starpība te tikai formā, bet būtība, šķiet, abos gadījumos viena un tā pati. Un pēc Satversmes 50.panta Valsts Prezidents zaudē amatu uz tautas nobalsošanas pamata. Tāpēc no šē atzīmētā viedokļa varētu teikt, ka pēc būtības Latvijas Republikas Satversme paredz Valsts Prezidenta politisko atbildību kā Saeimas, tā pilsoņu kopuma priekšā, jo viņš var tikt atlaists no amata kā ar Saeimas, tā ar pilsoņu kopuma lēmumu (tautas nobalsošanā par Valsts Prezidenta ierosinātu Saeimas atlaišanu).

⁸⁰ Latvijas Republikas Prezidenta politiskā atbildība// Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1922, Nr.2.

Red. piez.: Minētais *K. Dišlera* raksts publicēts arī: Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940. – 1.sējums: 1920-1922 / Faksimilizdevums; Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 379.-393.lpp.

9. Ministru kabinets

Ministru kabinets ir viens no ievērojamākiem parlamentārās valsts varas orgāniem. Tas ir koleģiāls orgāns, sastāvošs no ministriem, kuri ir reizē resoru vadītāji un parlamenta vairākuma uzticības vīri. Ministru kabinets apvieno un saskaņo atsevišķo resoru darbību, vada valsts tekošās darīšanas saskaņā ar likumiem un parlamenta norādījumiem, un šinī ministru kabineta darbībā izpaužas, kā mēdz teikt, valdības politika. Vadošā loma ministru kabinetā piekrīt ministru prezidentam, kuram gan uz parlamentāro paraduma tiesību pamata, gan pat ar likuma noteikumiem piešķirtas dažas sevišķas tiesības. Kā ministru prezidentam, tā ministriem viņu darbībai vajadzīga parlamenta uzticība; viņi ir solidāri atbildīgi parlamenta priekšā par ministru kabineta kopīgajiem soļiem un katrs individuāli par savu atsevišķo darbību. Parlamentārs ministru kabinets ir atkarīgs no parlamenta, viņš stāv un krīt ar parlamenta vairākuma uzticību; bet ministru kabinets arī darbojas ciešos sakaros ar parlamenta vairākumu un, sastāvēdams parasti no parlamenta vairākuma spējīgākiem darbiniekiem, spēlē zināmā mērā vadošo lomu arī pašā parlamenta darbībā. Katrā ziņā nepareizi būtu domāt, ka ministru kabinets ir tikai rotaļu lieta parlamenta vairākuma rokās: kamēr kabinets balstās uz noteiktu parlamenta vairākumu, viņš ir spēcīgs valsts varas orgāns, valsts administratīvās varas nesējs un daudzu svarīgu valsts varas funkciju realizētājs, – tā ir valdība šaurākā nozīmē. Tāpēc daži parlamentārisma pētnieki (Bedžhots, Sidnejs Lou) raksturo ministru kabinetu kā ievērojamāko parlamenta komiteju, un parlamentārās valdīšanas sistēma, ņemot vērā ministru kabineta lielo lomu viņā, nereti tiek apzīmēta kā kabineta sistēma.

Arī Latvijas Republikas Satversme pilnīgi noteikti formulē parlamentāru iekārtu, un šīs iekārtas raksturs izpaužas ministru kabineta tiesiskajā stāvoklī un sevišķi viņa attiecībās ar Saeimu.*